

intressanta inblickar i både frikyrkliga strömningar i Sunnerbo, gammalkyrkligt fromhetsliv i Varend och senare tiders högkyrklighet i Växjö stift. De offentliga vårdinrättningarna och anstalterna får sitt särskilda kapitel genom Roddy Nilssons uppsats "Hospital, lasarett och fängelse – omsorg, vård och kontroll". Framväxten av Växjö universitet behandlas av dess förre rektor, Hans Wieslander.

Lennart Johansson ger en omfattande redogörelse för länets utveckling i relation till rikspolitiska sammanhang. Han diskuterar partipolitisk tillhörighet, föreningsliv och folkrörelser. Av allmänt intresse är hans diskussion kring begreppet "det mörka Småland", ett uttryck som myntades av radikala politiker och debattörer i huvudstaden som en sammanfattande beskrivning på den gammalkyrkliga och konservativa småbrukarbygden i södra Småland. Senare fick begreppet en framträdande plats i folkrörelseagitatorernas retorik för att skilja den "ljusa" och nyhetsvänliga norra delen av landskapet från det mot frikyrkligheten, föreningsväsendet och nykterhetsrörelsen avogt inställda sydliga och "mörka" området.

Konst-, musik- och teaterliv presenteras av Stig Tornehed under den lovande rubriken "Från stormakts-tidens bilder till mässa i dansbandston", medan litteraturen får sin uttolkning i Ingrid Netterviks artikel "Ett län rikt på intressanta författarskap". I ett kort avsnitt om Glasriket av Gunnel Holmér lär läsaren känna både denna säregna industriella miljö och får en snabbresumé av svenskt glas under tre sekler.

Den för länet så ödesmättade emigrationen till Amerika får en kunskapsrik och inför enstaka människooöden även dramatisk belysning av Ulf Beijbom. Han diskuterar också arbetsvandringar till andra områden och återinvandringen till länet. Under titeln "Småland är namnet på landet det kära? Bygd och historia som identitetsskapare" utreder Håkan Nordmark "historie-skrivningen och historiebruket i Småland och om Småland". Slutkapitlet, "Kulturlandskap och livsvärld", har författats av Ingrid Nordström. Här får läsaren möta den vanliga människan i stad och på landsbygd och ta del av hennes egna minnen och upplevelser av livet i hembygden "från olika tider, platser och sociala miljöer". Det blir en givande närkontakt med folket i länet i sin egen levda verklighet.

Tilläggas kan att inuti de enskilda artiklarna förekommer insprängda texttrutor, där enskilda företeelser och kända personer presenteras. Att urvalet är blandat får några exempel belysa. I sådana texter i texten får vi

t.ex. läsa om de kronobergska ortnamnen och bl.a. lära känna Nils Dacke, Christina Nilsson och Ingvar Kamp-rad samt kunskap om antalet på Mats Wilanders alla individuella grand-slam-titlar!

Som slutomdöme vill jag framhålla, att detta är ett allsidigt, kunskapsrikt och vackert illustrerat verk om Kronobergs län, som passar utmärkt som uppslagsbok för en hembygds- och historieintresserad läsekrets. Jag saknar dock en nutida detaljkarta över länet.

Gunilla Kjellman, Lund

Catharina Svala: *Den svenska gården från torp till herresäte*. Natur och Kultur/LTs förlag, Stockholm 1998. 136 s., ill. ISBN 91-27-34941-1.

Boken *Den svenska gården* avslöjar författarens intresse för livet på landet. Landet är en plats där vägen mellan produktion och konsumtion är kort. De som lever i gårdar ser praktiskt på saker och ting. De som bor på landet lever ett mer fullständigt liv.

Detta är en bok som beskriver ett antal gårdar och boningar, spridda över landet, med färgfoton av fasader, trädgårdar, stenmurar och fönstersmygar. Författarens ambition är inte att åstadkomma någon översikt över den svenska byggnadskulturen, inte att diskutera sådana detaljer som gjorde den folkliga bebyggelsen till en öppen bok för etnologerna. Det är helt enkelt en bok som berättar om "kulturskatter".

Enligt författaren skapas traditioner genom byggnaders långa omloppstider med likartad produktion och levnadssätt. Klimat och geografi har gett människor varierande material att arbeta med och olika väderförhållanden att skydda sig emot. Nu gäller det att skapa intresse och kunskap, anser författaren, för att garantera fortsatt liv i gårdarna och därmed bevarande. Visst har lantgården olika byggnader för olika ändamål men måste man verkligen förklara det för läsarna? Människor ingår naturligt i ett cykliskt förlopp på landet. Generationer följer på varandra på landet. Ibland bryts kedjan när gårdar säljs, förklarar författaren.

Om man vet hur den ursprungliga byggnaden var tänkt att fungera så hittar man kvaliteter som går att återanvända i framtiden. Vi måste lära oss något om det ursprungliga användandet för att gå in i framtiden med de rätta kvaliteterna.

Detta är en politisk retorik som känns främmande för en byggnadsforskare. Boken innehåller många klichéer

om det goda livet på landet som är kännetecknande för vår egen tid. Varje gård och boning som beskrivs i boken representerar element som inte är svenska, kanske till och med väldigt osvenska, och man undrar i vilka sammanhang det blivit så intressant att sätta änglamarksetikett på den svenska gården?

Gösta Arvastson, Uppsala

Klas Ramberg: *Allmännyttan. Valfärdsbygge 1850–2000*. Byggförlaget, Stockholm 2000. 319 s., ill. ISBN 91-7988-177-7.

Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, SABO, har under 2000 firat sitt 50-årsjubileum, som, kanske också med en berättigad oro inför allmännyttans minskade inflytande på framtidens bostadsmarknad, har föranlett en gedigen publikation med titeln *Allmännyttan. Valfärdsbygge 1850–2000*. Den är främst en historieskrivning, men fungerar även indirekt som ett seriöst debattinlägg. Etnologen Klas Ramberg har gjort en tillbakablick på bostadsfrågans roll i samhället under det gångna seklet. Han belyser ämnet ur idéhistorisk synvinkel och lämnar in princip bebyggelsens fysiska utformning därhän. Beskrivningen av boendesituationen i Sverige börjar omkring 1850. Genom detta grundliga tillvägagångssätt klargörs den historiska bakgrunden till boendefrågans gradvis ändrade ställning – från att ha betraktats som en privat angelägenhet till att ha erövrat en självklar plats på den politiska dagordningen.

Vid mitten av 1800-talet började det förekomma bostadsbyggande med filantropiska förtecken, men de främsta aktörerna var fortfarande privata byggmästare som drivna av ett starkt vinstintresse uppförde lägenheter som hyrdes ut till ockerpriser. Uppförandet av undermåliga flerfamiljshus i spekulationssyfte var vanligt en bra bit in på 1900-talet och kom så småningom att ses som ett centralt problem. När det gäller sekelskiftets förändrade syn på boendet och dess förgrundsgestalter refererar Ramberg till en utförligare beskrivning i Kerstin Thörns avhandling *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*.

Samhällets sociala och rumsliga förändringsprocesser under 1800-talets sista hälft utgör onekligen en viktig del av förklaringen till den förskjutning av bostadsfrågan som skedde under följande decennier. Jordbrukets modernisering, det ökade invånarantalet, industrialiseringen och folkomflyttningarna påverkade givetvis både byggande och boende. Överfulla hyreskaser-

ner som hyste underklassen blev inte sällan smitthärdar och nerlusade med ohyra. Situationen blev ohållbar och till sist gick det inte att blunda för misären. En allt starkare politisk vilja att minska trångboddheten ledde så småningom fram till 1945 års bostadssociala utredning och dess anmodan att eftersträva en hög och jämn bostadsproduktion. Syftet var att ge rymligare bostäder med högre standard åt hela befolkningen. För att uppnå dessa mål skulle bostadsbyggandet till stor del ske i kommunal regi, styras av statliga lån och normer samt på flera sätt rationaliseras. I motsats till andra länder ville man i Sverige inte införa ett system med "social housing", dvs. separata områden för samhällets svagare grupper. Genom ambitionen att bygga bostäder åt alla och att istället erbjuda inkomstrelaterade bostadsbidrag försökte man undvika den typen av segregation.

1949 hade ett stort antal allmännyttiga bostadsföretag, som byggde och förvaldade hyreslägenheter, vuxit upp runt om i landet. Gemensamt för dessa var det kommunala inflytandet och avsaknaden av enskilt vinstintresse, och man beslutade sig för att bilda centralorganisationen SABO. Författaren lotsar oss sakligt och kronologiskt igenom bostadsföretagens historia, som inleddes med ett intensivt byggande och som idag utvecklats till ett experimenterande av nya former av underhåll och förvaltning. Inte överraskande framstår det s.k. miljonprogrammets bostadsproduktion som mest komplex och kontroversiell. Den förut tveklöst positiva satsningen på bättre bostäder åt alla, vilket ju var allmännyttans ursprungliga *raison d'être*, blev efter 1960- och 1970-talens rekordsnabba byggande utsatt för massiv kritik. SABO:s medlemsföretag drabbades självfallet också av kritiken och har sedan de första protesterna på 1970-talet ofta förknippats med storskaliga problemdrabbade områden i grå betong – en föreställning som är en sanning med modifikation. Den skeva bilden har f.ö. insiktsfullt nyanserats i *Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande*, en antologi från 1999 redigerad av konstvetaren Thomas Hall. Ansvariga för denna enorma satsning (att låta uppföra en miljon bostäder på tio år) var politiker, planerare, arkitekter, bygg- och förvaltningsföretag med flera. Ramberg behandlar denna känsliga epok i allmännyttans historia genom att inleda med en egen tolkning av både resultatet och de bakomliggande faktorerna, för att i efterföljande kapitel låta SABO ge sin version.

De senaste två decennierna har präglats av underhåll och förvaltning av redan befintliga bostadshus. Denna verksamhet är mångfacetterad och det ställs ständigt